

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Sikó János kolozsvári iskolamester. Szorgalmas életét már akkor befejezte, amikor kortársai még el sem jutottak a tudományok gyökeresebb ismeretéhez.

Nevére sok szakmunkában reáakadunk, azonban többet azok sem mondanak róla egy-két vitatkozása címénél. Tanári munkálkodásáról pedig a kolozsvári református kollégium története is csupán csak Apáczai Csere János gyulafehérvári beköszöntője, Bethlen Miklós önéletrajza és Bod Péter egyháztörténete alapján emlékezik meg,¹ nem tudván még azt sem róla, hogy mikor vált meg hivatalától.²

Bod Péter székely-származásának mondja.³ Azonban a Székelyföldön több Sikó nevű családot találunk. Mégis az a körülmény, hogy Utrechtben történt beiratkozása alkalmával nevét *Johannes B. Siko Transylvanus*-nak vezettette be az egyetem anyakönyvébe,⁴ arra utal, hogy őt a *böloni Sikó*-család tagjai között keressük. Ámde e családnak eddigelé ismert leszármazási táblázataiban egyáltalán nem fordul elő,⁵ ellenben a franekerai akadémia anyakönyvében nevére mint *Johannes P. Sikó Ungarus*-ra találunk rá.⁶ Minthogy pedig a latinosan írt nevekben a *P.* rövidítés leggyakrabban a *Pastoris*, vagy *papfiú* megjelölésnek felel meg, továbbá mivel Utrechtben tartott egyik vitatkozását apjának, Sikó István illyefalvi papnak és sepsi széki esperesnek, ajánlotta,⁷ arra utal, hogy édesapját azzal a *Sykó István* sepsikőröspataki iskolaigazgatóval azonosítsuk, akit Péter nevű öccsével (a ma is virágzó ág őseivel) együtt Báthori Gábor fejedelem még 1611 április 25.-én Nagyszebenben kelt adománylevelével megnevesített, részükre babérágot tartó álló galamb tartalmú címert adományozott s nagyböloni házukat és más javaikat a közteherviselés alól mentesítette.⁸ Egyedüli ellenvetés csak az lehetne, hogy erről a Sikó Istvánról Kővári László úgy emlékezik meg, hogy *magtalan volt*.⁹ Azonban ha ezt az állítást aképpen helyesbítjük, hogy *magtalanul halt meg*, ezzel már eltaláltuk az igazságot.

Sikó Istvánról aranyosrákosi Székely Sándor egyháztörténeti munkájában azt olvassuk, hogy kezdetben unitárius pap Sepsiszentgyörgyön, azután pedig reformátussá lett s Keserői Dajka János püspökkel együtt azon munkálkodott, hogy a háromszéki unitáriusokat mind reformátussá térítse. Igyekezetük eredményeképpen 1622-ben 62 egyházközség lett kálvinistává.¹⁰ Abban mindenestre tévednie kellett Székely Sándor forrásául szolgáló Uzoni Fosztó István kéziratos munkájának, hogy Sikó István valaha Szentgyörgyön papskodott volna. Ellenben Erdővidéken viselt papsága után hosszú időn keresz-

¹ *Apáczai Cs. J.*: Oratio de studio sapientiae. 42. — *Bethlen M.*: Önéletrajza. 234. — *Bod P.*: Historia Hungariae Ecclesiastica. 419.

² *Török István*: A kolozsvári ev. ref. coll. története. I. 27.

³ L. az 1. és 2. sz. jegyzetet.

⁴ Erdélyi Protestáns Közlöny 1885:213.

⁵ *Kővári László*: Erdély nevezetesebb családjai 223. — *Nagy Iván*: Magyarország családai X, 182. — *Pálmay J.*: Háromszék vm. nemes családjai. 395—398. — *Genealógiai Füzetek* 1905: 73—74. és 94.

⁶ TörtTár 1886: 607.

⁷ RMK. III/1, 1730. sz.

⁸ *Pálmay*: i. m. 395. és *Siebmacher's Wappenbuch*. Siebenbürger Adel. II, 217.

⁹ *Kővári* i. m. 223.

¹⁰ *Aranyosrákosi Székely S.*: Unitária vallás történetei Erdélyben. (1839, Kolozsvár.) 132.

tül *Illyefalva* városában volt az orthodoxusok (reformátusok) lelkipásztora, s mint ilyen választották meg a sepsi egyházmegye espereséül.¹¹

Sikó János, aki a leydeni egyetemre 1648. május 29-én történt beiratkozása alkalmával 20 esztendősnak íratott,¹² ezek szerint 1628-ban született.

Édesapja korán megkezdhetette a komoly tanulást a jóeszű, igyekvő fiúval. Erre vall, hogy Sikó János mindenik társánál hamarabb elvégezvén a schola alsó és felső évfolyamait, 1647 tavaszán, vagyis 19 éves korában már külföldi akadémiákra indulhatott útba.¹³ Iskolai tanulmányait valószínűleg az illyefalvi jelentősebb particulában kezdette, majd pedig Gyulafehérváron folytatta. Bizonyosság erre Utrechtben megjelent egyik vitatkozása, amelyet többek között Csaolczi P. János gyulafehérvári iskolaigazgatónak, mint egykori tanárának ajánlotta.¹⁴ Rajta kívül itt még tanítványa lehetett Bisterfeld Henrik és Piscator Lajos professzoroknak is.

A fehérvári akadémia évfolyamainak elvégzése után — valószínűleg Rákóczi György fejedelem támogatásával — Hollandiába küldetett. A kolozsvári sáfárpolgárok napról-napra vezetett számadáskönyvében ezzel kapcsolatosan azt olvassuk, hogy 1647 június 5-én *Tótt János viszen három alumnus deákokat S(alus) C(onductusok) L(évén,) B(író) U(ram) P(arancsolatából) Franciscus Fogarasit, Sinkó (!) Jánost, Szabolai Mihályt, Váradig, hat lóval. Solvi fl. 9.*¹⁵

Útját mind a három diák legelőbb is *Franekerába* irányította, ahol az egyetem teológiai szakjára 1647 augusztus 13.-án iratkozott be.¹⁶ Sikó itteni tanárai közül csak *Cloppenburgh János*ról van emlékezet, mint akinek vezetése alatt vallástudományi vitatkozásokat tartott. Ezek közül a valószínűleg csekélyebb önállósággal megszerkesztett dolgozatok közül az első három *Vindiciae Pro Deitate Spiritus Sancti; Adversus Pneumatomachum, Johan. Bidellum, Anglum. Disputatio I. II. & III. (etc.)* cím alatt 1651-ben *Franekerában* 12 sztl. levelen jelent meg.¹⁷

A következő négy vitatkozás pedig *Cloppenburgh*nak *Exercitationes super locos communes theologicos* című értekezésgyűjteményében *Loci Mysteriorum S. S. Trinitatis*. gyűjtőcím alatt. 1., *De Essentiae Dei Vnitate in Trinitate Personarum. De Persona Patris, & Filii.* (etc.), 2., *De Essentiae Dei Vnitate in Trinitate Personarum. De Persona Filii, & Spiritus S. De Filii Dei vera Divinitate.* (etc.), 3., *De Filii Dei vera Divinitate. De Spiritus Sancti vera Divinitate.* (etc.) és 4., *De Filii & Spiritus S. Adoratione* (etc.) tartalommal 1653-ban *Franekerában* összesen 14. sztl. levelen látott napvilágot.¹⁸

Közel tíz hónapi szorgalmas tanulás után *Franekerát* elhagyva, 1648 május 29-én a leydeni egyetemre iratkozott be.¹⁹ Itteni tartózkodásának, amely különben amúgyis csak rövid ideig tartott, e bejegyzésen kívül semmi más nyoma nem maradt.

Még ugyanebben az esztendőben az utrechti egyetemen látjuk viszont.²⁰ Itteni tanárai közül Voetius Gisbertus és Hoornbeck János teológiai-, továbbá

¹¹ L. *Bogáts Dénes* kéziratos adatgyűjteményét Sepsiszentgyörgyön.

¹² Archiv des Vereines für Siebenb. Landeskunde. XVI, 212.

¹³ *Kövenői György* kolozsvári sáfárpolgár 1647. évi számadáskönyvének 531. lapján (A volt román állami levéltárban Kolozsvárt).

¹⁴ L. a 7. sz. jegyzetet.

¹⁵ L. a 13. sz. jegyzetet.

¹⁶ L. a 6. sz. jegyzetet.

¹⁷ RMK. III./1, 1770. sz.

¹⁸ EM. 1906: 46.

¹⁹ L. a 12. sz. jegyzetet, továbbá a *Debreceni Protestáns Lap* 1901: 834.

²⁰ L. a 4. sz. jegyzetet, továbbá a *Debreceni Prot. Lap* 1901: 720.

Regius Henrik orvosprofesszorról van tudomásunk. Ezeknek elnöklete alatt tartott vitatkozásai nyomtatásban is napvilágot láttak:

1., *Disputationis Theologicae continentis Problemata Aliquot de Scripturâ. Pars Tertia.* (etc.) címen önálló nyomtatványképpen 1649-ben Utrechtben 8 sztl. levelen jelent meg.²¹ Ez az 1649. július 9-én megtartott vitatkozás későbbben Voetiusnak *Selectarum disputationum* című értekezésgyűjteménye *Pars V.* fejezetében *Problematum de Scripturâ. Pars Tertia.* (etc.) cím alatt is kiadott 1669-ben Utrechtben 10 lapnyi terjedelemben.²²

2., *Disputatio Theologica De Afflictionibus. Pars Prima.* (etc.) és *Pars II.* E vitatkozás, amely Hoornbeck elnöklete alatt 1651. február 22-én tartatott, önálló nyomtatványképpen 1651-ben Utrechtben 9+8 sztl. levelen jelent meg.²³

3., *Medicatio duorum aegrorum, paronychia, & combustione pedis laborantium.* (etc.) című értekezése 1651. június 14-én Regius professzor elnöklete alatt adatott elő; ez azután 1651-ben Utrechtben önálló nyomtatványképpen 4 sztl. levelen látott napvilágot.²⁴

Nyomtatásban megjelent vitáirataiból azt láthatjuk, hogy tanulmányai nemcsak a hittudomány körére szorítkoztak, hanem az orvostudományt is felölelték. Eppen ezért feltételezzük, hogy Utrechtből való hazatérése előtt nemcsak öt évre terjedő teológiai tanulását fejezte be, de valószínűleg az orvostudományban is kiképezte magát.

Külföldi tanulását több jeles ifjú társaságában végezte el. Közöttük látjuk a kolozsvári kálvinista iskolának két későbbi mesterét: kolozsvári Igaz Kálmánt és Apáczai Csere Jánost is. Hármójuk közül elsőnek Igaz Kálmán tért haza,²⁵ míg utána nemsokára — úgy gondolom — 1652 elején Sikó János fejezte be külső országbeli vándorlását.

Az alig huszonéves esztendő fiatal számára hazajövetele után azonnal elhelyezkedési lehetőség nyílt. Valószínűleg Csulai püspök ajánlatára küldötte a fejedelem a kolozsvári *orthodoxa schola* mesteri állásába. II. Rákóczi György, akiben művelődési téren megvolt a hajlandóság nagy elődjeit követni, a kolozsvári iskolát is a kor színvonalára szándékozott emelni.²⁶ Mint-hogy pedig az egyházközség jövedelmei erre nem lettek volna elégségesek, Sikónak, mint az újan létesített iskolamesteri állás elfoglalójának, fizetését maga folyósította. Erre vonatkozó utalást találunk az egyházközség 1653—54. évi kvártásainak feljegyzései között: 1654 február 20-án *percipiáltam ebben* (t. i. Sikó betegségében tett költségekben) (Rákóczi György) *kegyelmes urunk ő nagysága kolozsmonostori gondviselőjétől, Korpos István uramtól, melyet urunk ő nagysága Sikó János uramnak saláriumába deputált volt, bort egy hordóval, urnarum no. 44.* (vagyis 44 vedret). Továbbá a *monostori tisztartótól Sikó János uram fizetésére percipiáltak cub(ulorum) 4* (vagyis 4 köből búzát).²⁷

A fejedelemtől rendelt fizetéshez, amelynek csak töredékét alkották a fenti járandóságok, az egyházközség csupán természetbeni lakással járult

²¹ L. a 7. sz. jegyzetet.

²² EM. 1906: 135.

²³ RMK. III./1, 1788. sz.

²⁴ U. o. 1789. sz.

²⁵ L. tölem: *Kolozsvári Igaz Kálmán ref. kollégiumi tanár* (Erdélyi Irodalmi Szemle 1925: 142.).

²⁶ U. attól: Scholabeli állapotok Apáczai eljövetele előtt. (Kéziratban.)

²⁷ *Bedi András és Kobzos István kvártások Regestum seu Ratio-jának* 38a, 51a. levelén (A kolozsvári ref. egyházközs. levéltárában).

hozzá. Ez a ház pedig az Óvárban volt,²⁸ valószínűleg a várfal melletti iskola-épület szomszédságában.

A Kolozsvárra érkezett Sikó Jánossal együtt most már háromra egészült ki az iskola tanári kara. Közülök Igaz Kálmán rector primarius, míg Portcsalmi András, bár mindkét társánál jóval idősebb, mégis itthonntanult-volta miatt rangban mind Igaz, mind pedig Sikó után következett, csak lector cím illette meg őt.

A nagyon rövid ideig tanárkodott Sikó János itthoni munkálkodásáról semmi adatunk nem maradt fenn. Bethlen Miklós is csak névszerint említi meg, mint az ő idejébeli óvári iskola akadémikus mesterét.²⁹ De hogy jeles készülségű, derék tanár lehetett, mutatja Apáczai gyulafehérvári beköszöntő beszédének az a részlete, amelyben a kolozsvári iskoláról emlékezik meg: *Ast tu Claudiopolitana recens extracta nihilne ex vetustis exues exuviis? haud equidem persuadere mihi unquam poteris, vivit enim in te Portsalmius, ... vivit Colomannus, vivit et Sikó, quos dum vivos sentis, reformata es.*³⁰

Mint hogy külföldi bújdosása alatt Sikó nemcsak a vallástani, valamint az ezzel kapcsolatos bölcséleti és nyelvészeti tudományokat sajátította el, hanem az orvostudománnyal is megismerkedett, lehetségesnek tarthatjuk, hogy ennek következtében idehaza valamelyes gyakorlati tantárgyak előadására is időt szorított, megelőzve ebben az alig néhány év mulva beköszöntő Apáczait. Éppen ezért is sajnálhatjuk, hogy valóságos tanári működése alig tartott tovább egy, vagy másfél esztendőnél. Ugyanis 1653 augusztus 5-én már súlyos betegségéről értesülünk. Bedi András quártás számadáskönyvébe e napon azt jegyezte fel: *Sikó János uram halálos betegségben lévén, ecclesiánknak becsületes supremus inspectorinak parancsolatjokból az mit ő kegyelme szükségére vásároltam, renddel így következik. S ezután felsorolja mindazokat a ruhaneműeket és hozzávalókat, amelyek a felravatalozáshoz szükségesek.*³¹ Majd augusztus 10-én az egyházközség vezetősége a nagybeteg ifjú édesapja után küldött egy lovaslegényt, *halálán lévén Sikó János uram. Ekkor azonban mégis nagyon korán tették meg a temetési előkészületeket, mivel hogy csak hosszas betegség után következett be a halála. Végezetül is 1654 február 28-án olvassuk e számadáskönyv lapjain: Sikó János uramat, scholamesterünket Isten ő felsége ez világból kiszólván, az mit tisztességes temetésére költöttünk ő kegyelmének, így következik. Ez-*

²⁸ U. o. 45b., 46b., 47b. levelen.

²⁹ *Herepei J.*: Nehány adat gróf Bethlen Miklós tanuló-éveiből (EM. 1938: 292.).

³⁰ *Apáczai*: Oratio de studio sapientiae. 42.

³¹ Mivelődéstörténeti szempontból nem tartom érdektelennek e sorokat részletezve idézni a hivatkozott számadáskönyv 37/a. leveléről:

1653 die 5. Aug. Sikó János uram számára és halálára vásároltam	
Bedi András uramtól no. 7 és $\frac{3}{8}$ sing jóféle viola-színű kron	
rását, singit pro fl. 1 den. 80 — — — — —	fl. 13 „ 27 $\frac{1}{2}$
Ismét no. harmadfél sing frestalet, virágost, az felsőruha eleire;	
singit fl. 1. Teszen — — — — —	fl. 2 „ 50
Ismét vöttem ő kegyelme számára no. 8 $\frac{3}{4}$ sing namesos gyolcsot	
ingnek és lábra valónak, singit p. den 65. Teszen — — — — —	fl. 5 „ 68
Ismét az inghez 3 sing bécsi fejer szélt — — — — —	fl. 1 „ —
Ismét 4 sing fejer csipkét, singit p. den 30. Teszen — — — — —	fl. 1 „ 20
Pataki Szabó Istvánnak adtam selyemre az felső ruha varrani —	fl. — „ 33
Az inget, lábra valót csinálták meg — — — — —	fl. — „ 40
Czérnát is adván hozzá — — — — —	fl. — „ 10
Az ő kegyelme halálára csinált kron rása felső ruháért adtam	
Pataki Szabó Istvánnak pénzt — — — — —	fl. 1 „ 25

után folytatólagosan felsorolja mindazokat a költségeket, amelyek a temetés-sel kapcsolatosan felmerültek.³²

1654. február 28.-a azonban nem a halálozás, hanem a temetés napja. Ezt bizonyítja az a körülmény, hogy a számadáskönyvben *eodem die*-vel van feljegyezve a szöcs- és szabó-céhnek sirásásért fizetett 6 magyar forint, továbbá a sirásó ifjúmestereknek ételért és italért fizetett 1 magyar forint 40 pénz összeg. Halála pedig valószínűleg február 20—26-a között következett be. Holtteste a házsongárdi temetőben helyeztetett végső nyugalomra. Ezt bizonyítja a számadáskönyvnek az a kiadási tétele, amely szerint *adtam három embereknek, az kik az temető kertben az havat elhányván, utat csináltak*, 12 denáriust. Sírja azonban ma már jeltelen.

Igy végződött alig 26 éves korában az a szép reményekre jogosított pályafutás, amely a hasonlóképpen idő előtt elhunyt Apáczai Csere Jánossal és a presbiteriánussága miatt elüldözött Igaz Kálmánnal együtt hivatva lett volna a kolozsvári református iskolát valóban nagyra tenni, hogy megközelítse a nagymúltú, külföldi akadémiák tudományos színvonalát.

Herdó. A Nytsz. csak egyetlen példát ismer a *herdó* szóra. A szótár szerkesztői azonban ez után, az 1616-ból származó idézet után szögletes zárójelben megkérdőjelezett *berdó* alakot is bepótolnak, mintegy jelezve, hogy nem tartják lehetetlennek az eredeti szövegnek illetően való olvasását.

Jól ismerjük a cs. és kir. bakanyelvből a német *wer da!* vezényszónak *berdó* alakját, de hogy ennek *herdó* változata is használatos, bizonyítja a fenti megkérdőjelezett példán kívül az alábbi idézet is.

Kevésbé ismert históriás énekünk az 1613 körül megénekelte *Báthori Gábor búcsúztatója*, amelyet Répcemelléki alnév alatt alsószopori Nagy Imre közölt egy sopronmegyei kézírásos forrásból.³³ E költeménynek egykorúan lejegyzett erdélyi, mégpedig háromszékkörnyéki változata maradt meg a kolozs-

³² E bejegyzéseket is felsorolom annak tanúságára, hogy milyen fajta kiadások merültek fel az e korszakbeli temetéseknel (Idézve ugyanannak a számadáskönyvnek 37b—38a. leveléről):

<i>Eodem die (vagyis 1654 febr. 28.-án) az szabó és szöcs ifjú mestereknek, az kik az sirt ásták, adtam ételére italokra</i>	— —	fl. 1 „ 40
<i>Eodem die az temetésért adtam az két céhnek Szöcs Pál által</i>	— —	fl. 6 „ —
<i>Adtam Auner Gáborné asszonyomnak egy szederjes karmazsin kapcáért az lábára</i>	— — — — —	fl. 1 „ 35
<i>Adtam Régeni Asztalos Jánosnak az koporsó-csinálásért és bakacsint felszegezésért, Szöcs Pál által</i>	— — — — —	fl. 1 „ 15
<i>Adtam három embereknek, az kik az temető kertben az havat elhányván, utat csináltak</i>	— — — — —	fl. — „ 12
<i>Adtam az utólszori harangozásért az harangozónak, mikor elvitték ő kegyelmét</i>	— — — — —	fl. — „ 14
<i>No. 7¹/₂ sing gyolcsot vöttem az ő kegyelme teste betakarására lepedőnek, singit p. den. 63. Teszen az ára</i>	— — — — —	fl. 4 „ 50
<i>Ismét no. nyolc sing gallér bakacsint, singit den. 35</i>	— — — — —	fl. 2 „ 80
<i>Ismét vöttem no. száz bécsi ónos szeget, öreget; facit</i>	— — — — —	fl. 1 „ —
<i>Item vöttem az koporsóhoz száz brassai ónos szeget. Teszen az ára</i>	— — — — —	fl. — „ 20
<i>Vöttem 3 fertály szederjes tafotát vápkosnak Tatár Mihályné asszonyomtól</i>	— — — — —	fl. 2 „ 25
<i>Ezek után összegezve minden kiadást: az mit Szikó János uram halálos betegségére és ugyan halálára és azonkívül való expensákra erogáltunk, teszen</i>	— — — — —	fl. 102 „ 25 ¹ / ₂

³³ ÚjMagyMúz. 1853 : I. 91—96.

vári református kollégium nagykönyvtárának egyik kötetében.¹ Ennek tizennegyedik versszakából idézem: *Nagy go(n)do(m) erdelire neke(m) akor vala (,) mert pogani herdoiat benne kiáltattia.*

Jóllehet Répcemelléki e szót értelmetlenül *hordajal*-nak olvasta és közölte, mégis e hibás olvasás első négy mássalhangzója is a kolozsvári forrás adatát erősíti meg.

Pártolkodó. *Báthori Gábor búcsúztatója* kolozsvári kéziratának kezdő sora: *Teönderhez hasonló partolkodo orzag.*²

Az idézetben előforduló *pártolkodó* szóban a *pártol*, *(át)pártol* ige *-kod(ik)* gyakorító képzővel és *-ó* melléknévi igenévképzővel való ellátása után az alap-*szó pártolható*, helyesebben *hol ide, hol oda pártoló* jelentésűvé fejlődött. Ezt az értelmet bizonyítja az is, hogy a XVII. század eleji költő a *tün(ik)* igéből képzett *tündér* szót itt *változó, átváltozó szellem* értelemben használta.³ Tehát nincsen egészen igaza Calepinusnak,⁴ aki a *pártolkodó* szót a latin *sediciosus*-sal azonosítja. Ugyanis ez az utóbbi inkább lázongó, nyugtalanságot okozó értelemet foglal magában. De *Szenczi Molnár Albert* sem határozza meg pontosan a *pártolkodó* jelentését,⁵ amikor a *sediciosus* mellett a *factiosus* besó tartalommal is ellátta, ez az utóbbi ugyanis párt felett rendelkezőnek, sőt pártosnak felel meg. Kivülök a *Bod Péter* által bővített *Pápai Páriz*-féle szótár magyarázata sem kifogástalan,⁶ minthogy mindkét latin jelentés mellé még az *auführisch, rebellisch* értelmezést is csatolja.

Hacsér, harcsér. *Báthori Gábor búcsúztatójában* a közlő Répcemelléki a tizennegyedik szakaszban: *voltak en utanam huseges hantserjm* verssort másol.⁷ E szónak illetén való használatát a *NytSz.* is megkérdőjelezi.⁸ Igaza van, mert az *n* mássalhangzónak e szóban való jelenléte annál kevésbé lehetséges, mivel a latin *arcifer* (íjat vivő, íjász) az olaszban *arciere*-nek, a franciában *arcière*-nek hangzik, a német nyelv pedig, ahonnan a magyar is átvette, *Hartschier*-nek, vagy pedig az *r* kiugratása után *Hatschier*-nek ejti ki a nála íjászt, poroszlót, darabontot jelentő szót. Így tehát Répcemelléki olvasása, valamint a *NytSz.* idézete *harcsérim*-re, vagy netalán *hacsérim*-re helyesbítendő.⁹ E szó különben a fenti versnek kolozsvári kéziratában helyesen *haczierim* alakban fordul elő.¹⁰ Jelentésileg pedig nálunk állandó hadseregbeli gyalogos katonát jelöl. Ezt bizonyítja a kolozsvári sáfárpolgárok számadáskönyvének két bejegyzése. Ugyanis 1619 március 3-án *juta az Lengiel kiraly Gialogi Praedicatora Antal Pap. Varsoarol megien Czikba.* Továbbá ugyanazon hónapnak 4. napján *Antal pap az Lengiel Kiralj haczeri papja zekere elejeben attak... kett loat Tordaig...*¹¹

¹ *Melanchton F.*: *Conciones Explicantes* (Wittemberg, 1558) c. könyv borító- és őrlapjaira egykorú kézírással feljegyzett költemény 1—19. versszaka.

² Az *eö* összetett betű itt az *ü* magánhangzót jelöli, mint ahogyan az egész versben következetesen ezt a betűt használja a költemény leírója, míg *Répcemelléki* e verssort *Tunderhoz hasonló partolkodo Orszagh* helyesírással közli.

³ V. ö. *NytSz.* III, 817—18.

⁴ L. a *Melich J.* által kiadott 1585. évi szótár 286. lapját.

⁵ 1621. évi heidelbergi kiadású *Lexiconának* 254. lapján.

⁶ 1767. évi nagyszombati kiadású *Dictionarium* II. r. 284. lapján.

⁷ *ÚjMagyMúz.* 1853 : I. 91—96.

⁸ *NytSz.* I, 1230.

⁹ V. ö. még *Petz G.*: Szórványos mássalhangzófejlődés jövevényszavainkban. (MNY. 1927 : 144.)

¹⁰ L. a 3. jegyzetet.

¹¹ *Eppel Mihály* 1619. évi számadáskönyvének 5 és 179. lapja, (Kolozsvár város ölevéltárának iratai közül).

Vajjon nem ugyanezt a szót kell-e látnunk a kolozsmegyei *Magyarkapus* községnek már 1727-ben is előforduló *Harcásj* (dombja, forduló, ódala, szája) határnevében is.¹ Feltételezem, hogy e név egy *Harcser* + *új* alakból vonódott össze. Ennek előfordulása pedig nagyon egyszerűen megmagyarázható, ha tekintetbe vesszük, hogy e község anélkül is a gyalúi vár uradalmához tartozván, annak gyalogos katonái közül egyiknek-másiknak könnyen lehetett földje a gyalúi határ felőli kapusi völgyben. Hiszen találunk más példát is arra, hogy szomszéd falúbeliről nevezzenek el határrészt. Így éppen Magyarkapusnál fordul elő a *Bakosnyúl* elnevezés is. Ugyanis az 1666-ig visszamenő jobbágyösszeírásban Kapuson Bakos nevű egyén nem fordulván elő,² névadóul minden nehézség nélkül el kell fogadnunk azt a *nemzetes Bakos János gyalúi udvarbíró uramat*, aki 1727-ben 70 esztendőskorában ugyancsak Gyalúban kimult.³

Eredj a sóhivatalba. Nem ritkán halljuk s magunk is használjuk ezt a szólás-mondást, anélkül, hogy csak sejtenők is, miért hivatkozunk éppen erre az intézményre!

Herepei Gergely pesti mérnökkari hallgató nagybátyjához, *Méhes Sámuel* kolozsvári ref. kollégiumi professzorhoz, 1830 januárjában intézett leveléből idézem a következő sorokat: „... még az nap dél után át mentem Budára s a restans fél-esztendei interest az 1829-ik esztendejével együtt ki fizettem, úgy az annuále subsidiumot is, melyek mind öszvesen 59 forintokat és 50 kr-t téznek. A quietantiát jobbnak tartottam csak data occasione le küldeni, mert a Postán el is veszhet s költséges is. Müller úr, kinek a pénzt le fizettem, azt mondotta, hogy jobb a pénzt ott Erdélyben valami Só-Hivatalnál le fizetni és azon a canalison a quietantiát is meg lehet kapni...“⁴

De — úgy látszik — a sóhivatal mindég csak sóhivatal maradt, mert ezután sem találtam Méhes Sámuel iratai között, hogy bár csak egyszer is használta volna ezt az átutalási módot.

Herepei János

Kaptál piros csizmát? Gyermekkoromban, 1910 táján Désen sokat kérdegettük egymástól ezt, ha valamelyikünk árulkodásával felsült, t. i. a beáruztat nem marasztalták el a „nagyok“, sőt az árulkodónak magának fejére olvasták eljárásának csúf voltát. Akkor, sőt később sem gondolkoztam azon, hogy mit jelent e mondás. Nemrégiben azonban *Pesty Frigyes*nek a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi-könyvtára kézírattárában lévő „Helységnévtár“-a (Fol. Hung. 1114. sz.) 13. kötetét forgatva, egy Nagypetri helytörténeti jegyzeteivel kapcsolatban feljegyzett kalotaszegi női öltözet-leírásban olvastam a piros csizmáról, mint a női öltözködés egyik jellegzetes darabjáról. Akkor eszméltem reá, hogy a mi gyermekori csúfalkodó mondókánk, melyet a gyermeki kárörvendés gyönyörében számtalanszor, a hanglejtés sokszoros változtatgatásával vágtunk egymás fejébe, mondom, ez alighanem ennek az egykor oly divatos piros csizmának az emlékét őrzi. Természetesen a dési gyermek nem a kalotaszegi piros csizmáról kérdezősködött, és gondolom, kérdezősködik még ma is póruljárt társától, hanem arról az öltözködés-darabról, amely egykor a városban is általános öltözködési darab lehetett. A régi városi piros csizma⁵

¹ *Ády L.*: Magyarkapus helynevei (EM. 1941: 87—8.).

² I. h. 83.

³ *Herepei J.*: Temetőkertek, cintermek, templomok régi sírkövei (Kéziratban).

⁴ E levél a közlő tulajdonában van.

⁵ Megjegyzem, hogy Déznek már a fejedelmi korban híres csizmadia-ipara volt. A dési csizma árát az országgyűlésen szabályozták. A varga cég magyarnyelvű alapító levele a XVI. század közepéről való (vö. MNy. XXXIV, 117 kk.).